

A photograph of a woman with dark hair and glasses, wearing a light pink sweater, pointing her right hand towards a chalkboard. The chalkboard is filled with mathematical equations, including $10 \times 6 = 60$, $11 \times 6 = 66$, and $12 \times 6 = 72$. The photo is framed by a decorative border with red, white, and blue curved lines.

RODZICE PARTNERAMI SZKOŁY. FORMY WSPÓŁPRACY

**SAMORZĄDOWY OŚRODEK
DORADZTWA METODYCZNEGO
I DOSKONALENIA NAUCZYCIELI
w Kielcach**

Koleżanki i Koledzy, Nauczycielki i Nauczyciele szkół i placówek oświatowych.

Dale Breckenridge Carnegie, amerykański pisarz z zakresu psychologii i historii, w jednej ze swoich książek napisał: „Efektywna praca zespołowa nie powstaje w cudowny sposób. Tworzy ją postawa uczestników zespołu skłonnych do współpracy. Przydaje się także utalentowany kierownik grupy. W każdym razie samo zebranie kilku osób nie stwarza jeszcze zespołu. Nawet jeśli są geniuszami”¹. Tym samym wskazuje, na cechy i warunki niezbędne do uzyskania efektywnej współpracy. Słowa te bardzo dobrze odpowiadają także relacji szkoła – rodzice.

W 2005 roku w Lublinie odbyło się sympozjum zatytułowane: „Miejsce katechezy: rodzina, szkoła, parafia”². Prelegenci, których wystąpienia dotyczyły m.in. szkoły jako środowiska wychowania i nauczania podkreślali konieczność współpracy placówki oświatowej z rodzicami. Adam Skreczko w swoim artykule jednoznacznie wskazuje, że rodzina i szkoła muszą ze sobą współpracować dla dobra rozwoju dzieci i młodzieży. Współdziałanie dyrektora oraz nauczycieli i rodziców jest jednym z podstawowych czynników prawidłowego działania procesu wychowawczego. Oddziałuje on na postępy w nauce, jak i w zachowaniu ucznia. Ponadto stwarza szanse nieustannego doskonalenia się nauczycieli i rodziców jako wychowawców odpowiadających za rozwój dzieci i młodzieży. Autor zauważa, że na obecnym etapie rozwoju kultury i społeczeństwa niezbędne okazuje się współdziałanie domu i szkoły, aby mogły dobrze spełniać pokładane w nich zadań³.

Helena Izdebska zauważa, iż pomimo, że rodzina stanowi pierwsze i podstawowe środowisko wychowania dzieci i młodzieży to rodzice pomimo szczerych chęci nie zawsze potrafią we właściwy sposób realizować funkcję wychowawczą. Dlatego tak ważna jest współpraca rodziców z wychowawcą, jako przedstawicielem szkoły, który zna ucznia i posiada kwalifikacje pedagogiczne⁴.

Celem nadrzędnym każdej szkoły jest wypracowanie systemu opartego na współpracy rodziców i nauczycieli. Niemniej nie może to prowadzić do sytuacji, jaką obecnie zauważmy, mianowicie, że rodzice odpowiedzialność za wychowanie dzieci i młodzieży przekazują na szkołę⁵.

¹ D. B. Carnegie, *I ty możesz być liderem*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 1995, s. 112.

² Zob. S. Kulpaczyński, *Miejsca katechezy – rodzina, parafia, szkoła*, Lublin 2005.

³ Por. A. Skreczko, *Współpraca rodziny i szkoły*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wspolpraca.html#>, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁴ Por. H. Izdebska, *Rodzina i jej funkcja wychowawcza*, w: „Encyklopedia pedagogiczna”, Warszawa 1993, s. 698-703.

⁵ Por. red. L. Błeszyńska, *Szkolny system współpracy z rodzicami*, http://www.sosw.torun.pl/BIP_pliki/Dokumenty/szkolny%20syst.pdf, [Dostęp 01.05.2015r.].

Mając na uwadze powyższy problem autor niniejszego biuletynu szuka przede wszystkim odpowiedzi na pytania:

- *Jakie są podstawy prawne regulujące udział rodziców w procesie dydaktyczno-wychowawczym?*
- *Jaką rolę pełnią rodzice w systemie szkolnym i w jaki sposób mogą współdziałać z dyrektorem i nauczycielami szkoły?*
- *Jakie są najważniejsze formy współpracy z rodzicami oraz jakie miejsce na tej płaszczyźnie zajmuje dyrektor placówki oświatowej?*

ks. dr Paweł Ścisłowicz

doradca metodyczny religii

w Samorządowym Ośrodku Doradztwa Metodycznego

i Doskonalenia Nauczycieli w Kielcach

Kielce, marzec 2022

I. PODSTAWY PRAWNE DOTYCZĄCE ZAGADNIENIA WSPÓŁPRACY NAUCZYCIELI I RODZICÓW

W załączniku do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 10 maja 2013 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego znajdziemy wymaganie „Rodzice są partnerami szkoły, placówki”. Wskazane wymaganie, obok efektów działalności dydaktycznej, procesów zachodzących w szkole i zarządzania placówką, jest jednym z istotnych wymagań państwa wobec szkoły. Należy przez to rozumieć zbiór uznanych przez państwo najważniejszych kierunków i działań⁶, gdzie w procesie tworzenia charakterystyk do nich zastosowano hierarchiczny model partycypacji:

- po pierwsze wskazuje się na partycypację informacyjną i konsultacyjną, która polega na tym, że szkoła korzystając z opinii rodziców prowadzi z nimi dialog oraz informuje o podejmowanych przedsięwzięciach;
- po drugie wskazuje na partycypację decyzyjną, na płaszczyźnie której rodzice współdecydują na temat spraw szkolnych, a szkoła angażuje ich w realizację działań⁷.

Zatem partycypacja rodziców w działanie szkoły, a tym samym procesu dydaktyczno-wychowawczego jest usankcjonowana prawem.

Poniżej autor pracy dyplomowej w kolejności chronologicznej przedstawi najważniejsze akty prawne mówiące o działaniu i współdziałaniu rodziców w funkcjonowaniu instytucji oświatowej.

1. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka⁸

W dokumencie uchwalonym przez Zgromadzenie Ogólne ONZ dnia 10 grudnia 1948 na temat rodziny i szkoły w Art. 26 czytamy:

1. Każdy człowiek ma prawo do nauki. Nauka będzie bezpłatna, przynajmniej na szczeblu podstawowym. Nauka podstawowa będzie obowiązkowa. Oświata techniczna i zawodowa będzie powszechnie dostępna, a studia wyższe będą dostępne

⁶ Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły. Partnerstwo, czyli co?*, w: „Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy”, red. G. Mazurkiewicz, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 297.

⁷ Por. J. Kołodziejczyk, H. Cieślak, *Analiza wyników ewaluacji zewnętrznych w odniesieniu do wymagania „Rodzice są partnerami szkoły”*, w: „Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty”, red. G. Mazurkiewicz, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 221-222.

⁸Zob. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>, [Dostęp 01.05.2015r.].

dla wszystkich na równych zasadach w zależności od uzdolnień.

2. Nauczanie będzie ukierunkowane na pełen rozwój osobowości ludzkiej i umocnienie poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności. Będzie ono krzewić wzajemne zrozumienie, tolerancję i przyjaźń między wszystkimi narodami, grupami rasowymi i religiami, a także wspierać działalność Organizacji Narodów Zjednoczonych zmierzającą do utrzymania pokoju.
3. Rodzice mają prawo pierwszeństwa w wyborze rodzaju nauczania, którym objęte będą ich dzieci.

2. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy⁹

Obowiązujący od dnia 1 stycznia 1965 r. Kodeks na płaszczyźnie współpracy rodziców i nauczycieli zakłada:

Art. 87

Rodzice i dzieci obowiązani są wspierać się wzajemnie.

Art.92

Dziecko pozostaje aż do pełnoletniości pod władzą rodzicielską.

Art. 95

§ 1. Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz wychowania dziecka.

§ 3. Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny.

Art. 96

Rodzice wychowują dziecko pozostające pod ich władzą rodzicielską i kierują nim. Obowiązani są troszczyć o fizyczny i duchowy rozwój dziecka i przygotować je należycie do pracy dla dobra społeczeństwa odpowiednio do jego uzdolnień.

⁹Dz.U. 1964 nr 9 poz. 59, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19640090059>, [Dostęp 01.05.2015r.].

3. Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 20 listopada 1989 r.¹⁰

Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w sprawie współpracy rodziców ze szkołą uzgodniły następujące przepisy prawa:

Art. 5

Państwa - Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewniania mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji.

Art. 14

1. Państwa - Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania.
2. Państwa - Strony będą respektowały prawa i obowiązki rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.
3. Swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 18

1. Państwa - Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski.
2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa - Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wychowaniem

¹⁰Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19911200526>, [Dostęp 01.05.2015r.].

dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

3. Państwa - Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

4. Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców¹¹

Europejskie Stowarzyszenie Rodziców¹² (European Parents Association - EPA) w grudniu 1992 roku przyjęło następujący dokument:

Tabela 1. Prawa i obowiązki rodziców wynikające z Europejskiej Karty Praw i Obowiązków Rodziców.

Prawa	Obowiązki
Rodzice mają prawo do wychowywania swoich dzieci w duchu tolerancji i zrozumienia dla innych, bez dyskryminacji wynikającej z koloru skóry, rasy, narodowości, wyznania, płci oraz pozycji ekonomicznej.	Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w duchu odpowiedzialności za siebie i za cały ludzki świat.
Rodzice mają prawo do uznania ich prymatu, jako „pierwszych nauczycieli” swoich dzieci.	Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w sposób odpowiedzialny i nie zaniedbywać ich.

¹¹ *Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców*, <http://www.arrupe.org/doc/EKPiOR.pdf>, [Dostęp 01.05.2015r.].

¹² Zob. ba., www.przedszkole.kaluszyn.pl/EUROPEJSKA%20KARTA.doc, [Dostęp 01.05.2015r.]: „Polska - dzięki aktywności Społecznego Towarzystwu Oświatowego - jako pierwszy kraj z Europy Środkowej uzyskała w roku 1993 pełne członkostwo (afiliacja w 1991) w KPA i bierze aktywny udział w działalności na szczeblu europejskim. Oficjalnym przedstawicielem STO i Polski w EPA jest Michał Józef Kawecki, który jest jednocześnie członkiem władz naczelných EPA”.

Rodzice mają prawo do pełnego dostępu do formalnego systemu edukacji dla swoich dzieci z uwzględnieniem ich potrzeb, możliwości i osiągnięć.	Rodzice mają obowiązek zaangażowania się, jako partnerzy w nauczaniu ich dzieci w szkole.
Rodzice mają prawo dostępu do wszelkich informacji o instytucjach oświatowych, które mogą dotyczyć ich dzieci.	Rodzice mają obowiązek przekazywania wszelkich informacji przedszkolom, szkołom, do których uczęszczają ich dzieci, informacji dotyczących możliwości osiągnięcia wspólnych celów edukacyjnych.
Rodzice mają prawo wyboru takiej drogi edukacji dla swoich dzieci, która jest najbliższa ich przekonaniom i wartościom uznawanym za najważniejsze dla rozwoju ich dzieci.	Rodzice mają obowiązek dokonania świadomego wyboru drogi edukacyjnej, jaką ich dzieci powinny zmierzać.
Rodzice mają prawo domagania się od formalnego systemu edukacji tego, aby ich dzieci osiągnęły wiedzę duchową i kulturową.	Rodzice mają obowiązek wychowywać swoje dzieci w poszanowaniu i akceptowaniu innych ludzi i ich przekonań.
Rodzice mają prawo wpływać na politykę oświatową realizowaną w szkołach ich dzieci.	Rodzice mają obowiązek osobiście włączać się w życie szkół ich dzieci i stanowić istotną część społeczności lokalnej.
Rodzice i ich stowarzyszenia mają prawo wydawania opinii i przeprowadzania konsultacji z władzami odpowiedzialnymi za edukację na wszystkich poziomach ich struktur.	Rodzice mają obowiązek tworzyć demokratyczne, reprezentatywne organizacje na wszystkich poziomach. Organizacje te będą reprezentowały rodziców i ich interesy.
Rodzice mają prawo do pomocy materialnej ze strony władz publicznych, eliminującej wszelkie bariery finansowe, które mogłyby utrudnić dostęp ich dzieci do edukacji.	Rodzice mają obowiązek poświęcać swój czas i uwagę swoim dzieciom i szkołom tak, aby wzmocnić ich wysiłki skierowane na osiągnięcie określonych celów nauczania.

<p>Rodzice mają prawo żądać od odpowiedzialnych władz publicznych wysokiej jakości usługi edukacyjnej.</p>	<p>Rodzice mają obowiązek poznać siebie nawzajem, współpracować ze sobą i doskonalić swoje umiejętności „pierwszych nauczycieli” i partnerów w kontakcie: przedszkole - dom.</p>
--	--

5. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej¹³

W Konstytucji uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjętej przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisanej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. a obowiązującej od 17 października 1997 r. na temat współpracy rodziców z nauczycielami czytamy:

Art. 48

1. Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.
2. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

Art. 53

3. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio.

Art. 70

3. Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa.

¹³Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970780483>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Art. 72

Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

6. Ustawa z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty¹⁴

Ogłoszona 9 maja 2007 roku Ustawa o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw w obszarze współdziałania rodziców ze szkołą podaje, co następuje:

Art. 53

1. W szkołach i placówkach, z zastrzeżeniem ust. 6, działają rady rodziców, które reprezentują ogół rodziców uczniów.
2. W skład rad rodziców wchodzi:
 - 1) w szkołach - po jednym przedstawicielu rad oddziałowych, wybranych w tajnych wyborach przez zebranie rodziców uczniów danego oddziału;
 - 2) w placówkach - co najmniej 7 przedstawicieli, wybranych w tajnych wyborach przez zebranie rodziców wychowanków danej placówki;
 - 3) w szkołach artystycznych - co najmniej 7 przedstawicieli, wybranych w tajnych wyborach przez zebranie rodziców uczniów danej szkoły.
3. W wyborach, o których mowa w ust. 2, jednego ucznia reprezentuje jeden rodzic. Wybory przeprowadza się na pierwszym zebraniu rodziców w każdym roku szkolnym.
4. Rada rodziców uchwała regulamin swojej działalności, w którym określa w szczególności:
 - 1) wewnętrzną strukturę i tryb pracy rady;
 - 2) szczegółowy tryb przeprowadzania wyborów do rad, o których mowa w ust. 2 pkt 1-3, oraz przedstawicieli rad oddziałowych, o których mowa w ust. 2 pkt 1, do rady rodziców odpowiednio szkoły lub placówki.
5. Rady rodziców mogą porozumiewać się ze sobą, ustalając zasady i zakres współpracy.

¹⁴Dz.U. 2007 nr 80 poz. 542, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20070800542>, [Dostęp 01.05.2015r.].

6. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, a w przypadku szkół i placówek artystycznych minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określają, w drodze rozporządzenia, rodzaje szkół i placówek, w których nie tworzy się rad rodziców, uwzględniając organizację szkoły lub placówki lub brak możliwości bezpośredniego uczestniczenia w ich działalności reprezentacji rodziców.

Art. 54

1. Rada rodziców może występować do dyrektora i innych organów szkoły lub placówki, organu prowadzącego szkołę lub placówkę oraz organu sprawującego nadzór pedagogiczny z wnioskami i opiniami we wszystkich sprawach szkoły lub placówki.
2. Do kompetencji rady rodziców, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4, należy:
 - 1) uchwalanie w porozumieniu z radą pedagogiczną:
 - a) programu wychowawczego szkoły obejmującego wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, realizowanego przez nauczycieli.
 - b) programu profilaktyki dostosowanego do potrzeb rozwojowych uczniów oraz potrzeb danego środowiska, obejmującego wszystkie treści i działania o charakterze profilaktycznym skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców;
 - 2) opiniowanie programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 34 ust. 2;
 - 3) opiniowanie projektu planu finansowego składanego przez dyrektora szkoły.
5. W szkołach i placówkach, w których nie tworzy się rad rodziców, programy, o których mowa w ust. 2 pkt 1, uchwała rada pedagogiczna.
6. Programów, o których mowa w ust. 2 pkt 1, nie uchwała się w szkołach dla dorosłych.
7. W szkołach i placówkach publicznych prowadzonych przez osoby prawne inne niż jednostki samorządu terytorialnego lub przez osoby fizyczne oraz w szkołach i placówkach niepublicznych programy, o których mowa w ust. 2 pkt 1, ustala organ wskazany w statucie szkoły lub placówki.
8. W celu wspierania działalności statutowej szkoły lub placówki, rada rodziców może gromadzić fundusze z dobrowolnych składek rodziców oraz innych źródeł.

Wojciech Starzyński prezes Społecznego Towarzystwa Oświatowego uważa, że tak drastycznego ograniczenia wpływu rodziców na funkcjonowanie szkoły, jak w Polsce nie uświadczą się obecnie w żadnym demokratycznym państwie świata. Stąd środowiska skupione wokół STO od lat zabiegają o zmianę tej sytuacji. W swoich staraniach mają na myśli głównie to, aby obowiązujące dotychczas rozwiązania prawne (art. 53 i 54 ustawy o systemie oświaty), sytuujące rodzica na pozycji petenta, zostały zastąpione przepisami określającymi go jako podmiot w funkcjonowaniu szkoły. Dla przykładu podaje kraje Europy zachodniej m.in. Anglię, Danię, Holandię. Dla przykładu w Anglii rady zarządzające szkołą w skład, której wchodzi rodzice planują i zatwierdzają budżet szkoły składający się z pieniędzy państwowych, jak i środków uzyskanych z własnej działalności szkoły¹⁵.

Takie stanowisko sugeruje, że wszystkim, którym zależy na dobrej współpracy szkoły z rodzicami czeka wciąż szukanie nowych rozwiązań i nieustanne naprawianie systemu edukacyjnego w Polsce.

¹⁵ Por. W. Starzyński, *Nie ma dobrej szkoły bez współpracy z rodzicami*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2006,104/listopad,223/nie_ma_dobrej_szkoły_bez_wspolpracy_z_rodzicami,2022.html, [Dostęp 01.05.2015r.].

II. RODZICE PARTNERAMI SZKOŁY

„Rodzice są jak ogrodnicy, którzy kupują nasiona. Tyle, że w przypadku dzieci nie ma takich ładnych torebek, gdzie widać, co z każdego nasionka wyrośnie, i instrukcji jak się o to nasionko troszczyć. Wszystko jest wymieszane, wsadza się rękę do worka i bierze, co popadnie. Gdy rodzice zaczynają hodować swoje nasionko, to mogą mieć marzenie, by wyrósł z niego dąb. Ale może się okazać, że zasadzili bratek. I wtedy rodzic, który się uprze przy dębie, będzie próbował z bratka zrobić dąb. A w rezultacie nie będzie ani dębu, ani bratka. Wyhoduje jakąś hybrydę, coś bardzo nieszczęśliwego. I skrzywdzi to nasienie. Mądry rodzic w takiej sytuacji dowie się jak hodować bratki, i zrobi wszystko, by jego bratek był jak najbardziej udany”¹⁶.

Mądry rodzic to rodzic odpowiedzialny za wychowanie swojego dziecka, ponieważ to w środowisku rodzinnym dziecko kształtuje w sobie poczucie pewności i bezpieczeństwa, ponieważ to rodzina stanowi naturalne środowisko wychowawcze wprowadzające młodego człowieka do społeczeństwa, ponieważ w rodzinie dziecko uczy się postaw i wartości, aby móc dobrze funkcjonować w świecie¹⁷.

To tylko nieliczne wyzwania jakie stają przed rodzicami, którzy w ich realizacji potrzebują wsparcia, a przede wszystkim oczekują, że ktoś będzie ich partnerem w procesie wychowania i nauczania swojego dziecka.

Najpierw jednak sami muszą stać się partnerami do współpracy. Partnerstwo łączy się z takimi pojęciami jak współpraca, zaufanie czy pomoc. Idąc dalej tym torem rozumowania, możemy się zastanowić, jak często słyszymy o szkołach, które sporne sprawy z rodzicami załatwiają w sądzie¹⁸. Okazuje się, że to nie szkoły wnoszą pozwy przeciwko rodzicom swoich uczniów, ale sami stają się oskarżanymi. W takiej sytuacji za Stanisławem Bobulą możemy pokusić się o stwierdzenie, że rodzice zamiast być partnerami szkoły stają się jej przeciwnikami¹⁹.

Czy tak faktycznie jest? Czy jednak rodzice są partnerami do współdziałania dla dyrekcji i nauczycieli szkoły?

Na te pytanie autor odpowie w niniejszym II rozdziale.

¹⁶ W. Eichelberger, *Rodzice są jak ogrodnicy*, <http://g1.lublin.eu/?p=3451>, [Dostęp 01.05.2015r.].

¹⁷ Por. R. Wroczyński, *Środowisko – instytucje wychowawcze i oświatowe*, w: „Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli” red. B. Suchodolski, Wyd. PWN, Warszawa 1976, s. 181.

¹⁸ Por. K. Świerczyńska, *Szkoła przed sądem*, <http://www.wprost.pl/ar/241489/Szkola-przed-sadem/>, [Dostęp 01.05.2015r.].

¹⁹ Por. S. Bobuła, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 298.

1. Uczestnictwo rodziców w zarządzaniu szkołą w Polsce

W rozdziale I została przedstawiona podstawa prawna uczestnictwa rodziców w zarządzaniu placówką oświatową, z której jasno wynika, że dyrekcja szkoły powinna stworzyć im warunki do współpracy w całym procesie edukacyjno-wychowawczo-opiekuńczym. Co więcej obowiązkiem dyrektora jest „powołanie reprezentacji rodziców, czyli Rady Rodziców - mózgu całej społeczności rodzicielskiej. Chodzi o takich rodziców, którzy chcą i potrafią współdziałać ze szkołą dla dobra innych (prezentować oczekiwania dyrektora, wychowawców, innych nauczycieli, wypracowane w negocjacjach w gronie pedagogicznym)”²⁰.

W przytoczonej w punkcie 6 rozdziału I „Ustawie z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty”, zostały wyszczególnione m.in. sposób powoływania rady rodziców czy jej kompetencje dlatego w tym miejscu autor nie podejmuje tej kwestii. Natomiast należy dodać, że rodzice mają wpływ na wszystkie treści i inicjatywy, które będą realizowane w programie wychowawczym i profilaktyki.

Ponadto zwiększenie roli rady rodziców zakładał przyjęty w marcu 2007 roku rządowy program poprawy bezpieczeństwa w szkołach i placówkach pod hasłem „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”. Rodzice jako jedni z trzech adresatów tegoż programu mieli być uwrażliwieni na różnorodne sytuacje mogące mieć miejsce i poddani edukacji celem ich rozwiązywania²¹.

Drugą jednostką, w której swój udział mają rodzice jest rada szkoły dla której podstawę prawną stanowi „Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 roku z późniejszymi zmianami”. Rady szkoły, w skład, której wchodzi nauczyciele i uczniowie zgodnie z art. 50 wskazanej ustawy:

- uchwała statut placówki oświatowej;
- przedstawia wnioski w sprawie rocznego planu finansowego i opiniuje ten projekt;
- może występować do organu sprawującego nadzór pedagogiczny o dokonanie oceny działalności szkoły lub placówki, oraz pracowników wchodzących w skład rady pedagogicznej;
- opiniuje m.in. projekty innowacji i eksperymentów pedagogicznych oraz inne sprawy

²⁰ E. Hojko, *Rada Rodziców według nowej ustawy o systemie oświaty*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007, Zeszyt 4/4, s. 1.

²¹ Zob. *Rządowy program poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach*, „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/uchwala_20070306_zalacznik.pdf, [Dostęp 01.05.2015r.].

istotne dla szkoły lub placówki;

- ocenia sytuację oraz stan placówki oświatowej i występuje z wnioskami np.: do dyrektora, w szczególności w sprawach organizacji zajęć pozalekcyjnych i przedmiotów nadobowiązkowych²².

Rada szkoły to jednak byt, który niestety bardzo ciężko spotkać w codziennym funkcjonowaniu szkoły. Dzieje się tak, ponieważ w przeciwieństwie do rady rodziców nie musi być ona powołana. Decyzja w tej sprawie zależy od dobrej woli dyrektora, ale też determinacji rodziców, którzy chcą mieć większy wpływ na to co, się dzieje w miejscu, w którym ich dziecko spędza dużą część dnia. Tym bardziej, że rady szkoły są idealną odpowiedzią na zapotrzebowanie kształtowania społeczeństwa obywatelskiego²³.

Zauważmy, że udział rodziców w zarządzaniu placówką oświatową zasadniczo przybiera formę opiniodawczą, ale należy pamiętać, że rodzice mają także kompetencje stanowiące. Stąd Ustawa o systemie oświaty stwarza ponadto, co dotąd zostało przedstawione, następujące możliwości działania dla rodziców:

Po pierwsze gromadzenie funduszy, będące powszechną formą wspomagania przedszkoli i szkół. Rada rodziców powinna zadbać, aby zasady wydatkowania środków były określone w regulaminie. Fundusze mogą zostać przeznaczone np. na: organizację uroczystości, sfinansowanie nagród.

Po drugie wpływ na sprawy wychowawcze. Na początku roku szkolnego rada rodziców wraz z radą pedagogiczną uchwała program wychowawczy. Niestety w polskiej rzeczywistości często praktykuje się, że rodzicom daje się gotowy program, który zostaje przyjęty bez zagłębiania się w treść. Tymczasem cechą tego programu jest jedność w oddziaływaniu według wspólnych celów.

Po trzecie opiniowanie planu finansowego. Faktycznie rada rodziców nie ma jednak wiele do powiedzenia, ponieważ większość wydatków to tzw. „wydatki sztywne” (płace, ZUS, podatki).

Po czwarte wnioskowanie o ocenę pracy nauczyciela. Zgodnie z Kartą Nauczyciela każdy nauczyciel, z wyjątkiem stażysty, podlega ocenie. Dyrektor po otrzymaniu wniosku o ocenę danego pracownika pedagogicznego ma trzy miesiące na wystawienie oceny. Rodzice mogą mieć także wpływ przy opiniowaniu dorobku zawodowego nauczyciela, który stara się o awans zawodowy.

²² Por. ba., *Rada szkoły*, http://eduserwis.w.interia.pl/upraw_rsz.htm, [Dostęp 01.05.2015r.].

²³ Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 302.

Po piąte udział w komisji konkursowej na stanowisko dyrektora. W komisji konkursowej powoływanej przez organ prowadzący placówkę oświatową rady rodziców zawsze ma swojego przedstawiciela. W ostatecznym głosowaniu ten jeden głos może okazać się decydujący²⁴.

Udział rodziców w zarządzaniu szkołą nie musi jednak skończyć się na powyższych formach działania. Polska podobnie jak inne państwa demokratyczne stwarza możliwość podejmowania inicjatyw oddolnych, do których zaliczymy głównie zakładanie stowarzyszeń. W naszym kraju do najefektywniej działających zaliczymy:

- *Rodzice w Edukacji* – stowarzyszenie założone przez liderów rodzicielskich;
- *Polskie Towarzystwo ADHD* – stowarzyszenie założone przez rodziców dzieci z ADHD;
- *Nie-Grzeczne Dzieci* - Stowarzyszenie Pomocy Dzieciom z Ukrytymi Niepełnosprawnościami.

Stowarzyszenia wpływają realnie na zmianę obrazu polskiej szkoły. Organizują konferencje, szkolenia, kampanie informacyjne. Zapewniają terapię czy pomoc w formie grup wsparcia.

Istnieje jeszcze jedna droga do zaangażowania się rodziców w działania na rzecz szkoły. Są nią pozarządowe programy społeczne mające na celu współuczestnictwo rodziców w zarządzaniu placówką oświatową. Taki udział zapewnili rodzicom autorzy m.in. programów „Szkoła bez przemocy” i „Bezpieczne gimnazjum”, którzy zwracają na istotną rolę rodziców w rozwiązywaniu tego typu problemów²⁵.

2. Rodzice partnerami dyrektora i nauczycieli

W 1999 roku Irena Dzierzgowska pełniąca wówczas funkcję wiceminister edukacji apelowała: „Rodzice muszą się poczuć partnerami dyrektora i nauczycieli. Więc nie pytaj, co rodzice mogą dać szkole. Spytaj, co szkoła może zrobić dla rodziców, by pozyskać ich jako partnerów w edukacji szkolnej dziecka”²⁶.

Zainspirowana tymi słowami Elżbieta Piotrowska-Gromniak założycielka i prezes Stowarzyszenia „Rodzice w Edukacji” napisała artykuł zatytułowany „Rodzic w szkole:

²⁴ Por. ba., *Udział rodziców w zarządzaniu przedszkolem*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 43 (2013), s. 42-44.

²⁵ Por. Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 303-304

²⁶ I. Dzierzgowska, *Rodzice w szkole – poradnik dla dyrektorów szkół, nauczycieli i rodziców*, Wyd. CODN, Warszawa 2000, s. 13.

intruz czy partner?” Zauważa w nim m.in. to, iż w polskiej szkole rodzice wciąż pozostają „niewidoczni”. Pomimo, że coraz więcej publikacji wskazuje na ważną rolę rodziców w wychowaniu i edukacji dzieci to jednak dyrektorzy i nauczyciele nie mają pomysłu jaką rolę mają oni pełnić w procesie wychowania oraz w zarządzaniu placówką oświatową. W ten sposób, jak zaznacza Piotrowska-Gromniak, w wielu szkołach dochodzi do sytuacji, w której rodzice są wyłączeni ze wspólnoty szkolnej, a przez to nie może być mowy o ich jakimkolwiek partnerstwie.

Współdziałanie na linii rodzice – rada pedagogiczna kształtuje twórcze postawy, ale i poczucie odpowiedzialności za placówkę i edukację. Autorka artykułu „Rodzic w szkole: intruz czy partner?” sugeruje, że najwyższa pora, aby podnieść samorządność w polskich szkołach, tak aby wychowawcy z rodzicami mówili jednym głosem. W Polsce rodzice, którzy stanowią ok. siedmiomilionową rzeszę powinni być nie tylko partnerami do współtworzenia programów wychowawczych, profilaktycznych, ale także motorem tych działań²⁷.

Rodzic, jako partner dla dyrektora i wychowawców staje się osobą współodpowiedzialną za swoje dziecko, które przebywa w szkole. Powinien wiedzieć co robi jego syn, córka, interesować się tym jak się rozwija, jakie są wobec niego spostrzeżenia nauczyciela. Rodzic swoją partycypację w społeczność szkolną ma okazać także poprzez wychodzenie z propozycją różnych inicjatyw na rzecz całej placówki oświatowej. Rodzice kiedy będą odczuwali akceptację ze strony dyrekcji i nauczycieli szybciej docenią ich pracę, ale też nabiorą do nich zaufania, a to wszystko znajdzie swoje przełożenie na płaszczyźnie wspólnego dążenia do prawidłowego rozwoju dziecka²⁸.

Partnerstwo rodziców z dyrektorem i nauczycielami znajduje swoje podłoże w środowisku rodzinnym, w którym należy dostrzegać uwarunkowania wielu zjawisk wychowawczo-edukacyjnych. Dlatego rodzice z naturalnych względów są zainteresowani wynikami swoich dzieci czy ich postęпами w procesie dydaktycznym²⁹.

Tym samym mają świadomość tego, że celem osiągnięcia dobrych wyników niezbędna jest dobra motywacja uczniów.

W obszarze wychowania partnerami szkoły stają się przede wszystkim rodzice. To oni pełnią zasadniczą i niepodważalną rolę w kształtowaniu młodego człowieka, oni zaszczepiają

²⁷ Por. E. Piotrowska-Gromniak, *Rodzic w szkole: intruz czy partner?*, <http://www.institutobywatelski.pl/21934/lupa-institutu/rodzic-w-szkole-intruz-czy-partner>, [Dostęp 01.05.2015r.].

²⁸ Por. G. Ryba, *Efektywna współpraca z rodzicami szansą na doskonały rozwój dzieci w placówce przedszkolnej*, <http://poradnik.metis.pl/2010/09/efektywna-wspolpraca-z-rodzicami-szansa-na-doskonaly-rozwoj-dzieci-w-placowce-przedszkolnej>, [Dostęp 01.05.2015r.].

²⁹ Por. R. Wroczyński, *Środowisko – instytucje wychowawcze i oświatowe...*, dz. cyt., s. 182.

w nim wartości, wzorce oraz podstawowe zasady i normy. Dlatego rodzice muszą pamiętać, że szkoła tylko wspiera ich działania i służy fachową pomocą, a nie wyręcza w rozwiązywaniu problemów i napotykanym trudności³⁰.

Rodzice jako partnerzy czyli współpracownicy dyrekcji i wychowawców nie mogą również zapomnieć o następujących działaniach:

- angażowanie się na zasadzie współdziałania w inicjatywy podejmowane przez placówkę oświatową ich dziecka;
- przekazywanie informacji dotyczących możliwości ujednoczenia celów edukacyjnych a także osiągania tych samych celów w pracy z dzieckiem w domu i szkole;
- włączenie się w życie szkoły, w tym poprzez integrację z innymi rodzicami oraz całą społecznością lokalną;
- ofiarowanie swojego wolnego czasu celem podniesienia wyników przeprowadzanych działań dydaktyczno-wychowawczych³¹.

Ponadto rodzice we współdziałaniu ze szkołą powinni jasno deklarować swoje oczekiwania już od momentu zapisywania dziecka do placówki oświatowej. Niektóre z oczekiwań mogą się wydawać, aż tak naturalne i przyjęte za pewnik, że nie zwraca się na nie uwagę w czasie rekrutacji. Tymczasem rodzic oczekujący od rady pedagogicznej współpracy musi skonkretyzować swoje oczekiwania począwszy od tych wydawałoby się najprostszych, jak czy dziecko będzie miało dobrą i fachową opiekę, czy będzie bezpieczne, czy pozna swoich rówieśników i jak szybko się zaaklimatyzuje w nowym miejscu. Wzbudzenie zaufania i poczucia bezpieczeństwa poparte wysokimi kompetencjami całego personelu szkoły spowoduje, że rodzic chętniej zaangażuje się w życie szkoły. Z drugiej strony taka postawa otwartości wymagana jest także od samych rodziców, którzy powinni dostarczyć wychowawcom jak najwięcej wiadomości o swoim dziecku oraz sytuacji rodzinnej³².

³⁰ Por. E. Nadziakiewicz, *Współpraca z rodzicami. Rodzice partnerami w tworzeniu i realizacji strategii rozwoju szkoły*, <http://www.ore.edu.pl>, [Dostęp 01.05.2015r.].

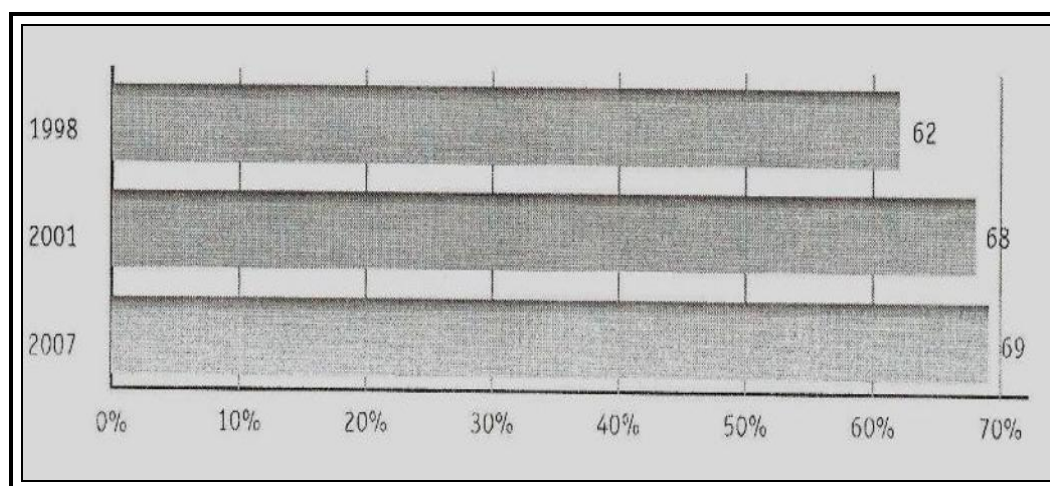
³¹ Por. A. Buczkowska, *Współpraca z rodzicami w zakresie wspierania rozwoju dziecka*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2009, Zeszyt 9.1., s. 6.

³² Por. ba., *Rodzice są partnerami przedszkola - komentarz do wymagania nr 9*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 50 (2014), s. 42-44.

3. Raporty z ewaluacji zewnętrznej szkół w odniesieniu do wymagania „Rodzice są partnerami szkoły”

Jesienią 2009 i wiosną 2010 roku na podstawie 48 ewaluacji całościowych dokonano analizy dotyczącej wymagania „Rodzice są partnerami szkoły” zawartego w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r.. „Posiłkując się badaniami z ubiegłych lat przeprowadzonych przez CBOS, na temat współpracy szkół z rodzicami, można zauważyć, że polskie szkoły w większym stopniu współpracują z rodzicami (wykres 1).

Wykres 1. Współpraca szkół z rodzicami - wg badań CBOS-u z 2007 roku

W 1998 roku 62% respondentów twierdziło, że szkoły współpracują z rodzicami, podczas gdy w 2007 roku uważało tak 69% badanych. Z badań wynika, że odsetek twierdzących odpowiedzi respondentów, zdaniem których polskie szkoły współpracują z rodzicami uczniów, wzrósł w ciągu 9 lat o 7%³³.

Wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają dojść do następujących konkluzji:

- na wysokim poziomie przedstawia się partycypacja rodziców w procesie nauczania. 75% respondentów jest zdania, że nauczyciele są otwarci na ich opinie dotyczące procesu dydaktycznego;
- podobnie w dobrym świetle prezentuje się relacja wzajemnej współpracy. 85% ankietowanych zadeklarowało, że nauczyciele poświęcają im odpowiednią ilość czasu.

³³ J. Kołodziejczyk, H. Cieślak, *Analiza wyników ewaluacji zewnętrznych...*, dz. cyt., s. 238.

- na płaszczyźnie decydowania o inicjatywach związanych z życiem szkoły uzyskane wyniki także są wysokie, gdyż 72% rodziców stwierdziło, że ma udział w podejmowaniu strategicznych decyzji dotyczących placówki oświatowej. Uzyskany wynik pokazuje, że zdecydowana większość rodziców współuczestniczy w tego typu działaniach.
- zdecydowanie gorzej przedstawiają się wyniki w obszarze uczestnictwa rodziców w konkretnych formach aktywności. Dla przykładu w konsultacjach i debatach uczestniczyło 19% badanych, w dzieleniu się wiedzą i umiejętnościami 14%, natomiast w kursach prowadzonych przez szkołę 13%.
- lepiej wyglądają wyniki związane z zaangażowaniem się rodziców w organizację wydarzeń wpływających na promocję szkoły i jej wizerunek. 58% ankietowanych zadeklarowało, że brało udział w szkolnych uroczystościach i festynach, 25% rodziców spośród badanych udzieliło szkole wsparcia materialnego, a 22% wzięło udział w przedsięwzięciach integrujących społeczność lokalną.

Powyższe dane pozwalają wysunąć wnioski, że w polskiej szkole pomimo otwarcia się nauczycieli na sugestie rodziców wciąż pełnią oni jedynie funkcję pomocniczą, a współpraca rodziców i szkoły przejawia się w wąskim zakresie i ogranicza najczęściej do jednorazowych akcji. Stanisław Bobula w słowach podsumowania ewaluacji zewnętrznej w zakresie wymagania „Rodzice są partnerami szkoły” stwierdza, że we współpracy na linii rodzice – szkoła jesteśmy w połowie drogi, rodzice mają wpływ na to, co dzieje się w placówce, ale wciąż w ograniczonym zakresie³⁴.

4. Zagraniczne rozwiązania w oddziaływaniu rodziców na zarządzanie szkołą

Oddziaływanie rodziców na szkołę we wszystkich państwach, w których panuje ustrój demokratyczny jest obwarowane normami prawnymi, które dzielą się na:

- a) *prawa jednostkowe*: zapewniają one rodzicom m.in. dowolny wybór szkoły. Niemniej tylko w niektórych krajach rodzice mają nieograniczoną przez miejsce zamieszkania możliwość posyłania dzieci do wybranej przez siebie placówki. Rodzice mają także bezwzględne jednostkowe prawo do informacji o postępach w nauce oraz systemie organizacji szkoły, jak również sposobach zarządzania i gospodarowania majątkiem instytucji.

³⁴ Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 299-300.

b) *prawa zbiorowe*: odnoszą się reprezentacji rodziców w organach szkolnictwa na różnych szczeblach (szkoły, gminy, województwa, państwa). Ten rodzaj praw w większości krajów na szczeblu szkół i gmin zagwarantowany jest ustawowo, ale już tylko rodzice niektórych krajów mają udział w zarządzaniu także na szczeblu państwowym (np. Niemcy, Norwegia, Szwecja).

Tabela nr 1 przedstawia, jak powyższe prawa wpływają na zakres kompetencji organów, w skład których wchodzi rodzice³⁵:

Tabela 2. Zakres kompetencji organów, w skład których wchodzi rodzice.

	Kompetencje decyzyjne	Kompetencje doradcze
Szczebel państwowy/centralny	brak (wyjątek: Lichtenstein)	w większości krajów; (np. w Czechach brak)
Szczebel regionalny/miejscowy	w większości krajów brak; występują w Austrii, Norwegii, Lichtensteinie	w większości krajów; (np. w Czechach brak)
Szczebel szkolny	w większości krajów	we wszystkich krajach

We wszystkich krajach Unii Europejskiej działają organizacje zrzeszające rodziców, w tym na szczeblu państwowym. W 2000 roku w maju w sprawozdaniu unijnym dotyczącym poziomu edukacji szkolnej wśród szesnastu wskaźników jakości jeden odnosi się do uczestnictwa rodziców w działaniach dydaktycznych i wychowawczych.

³⁵ Por. J. Průcha, *Pedagogika porównawcza. Podstawy międzynarodowych badań oświatowych*, Wyd. PWN, Warszawa 2006, s. 247-248.

W pięciu krajach Europy rady bądź komisje rodziców mają moc decyzyjną w ramach funkcjonowania szkoły. Taki stan prawny panuje w: Anglii, Hiszpanii, Niemczech, Norwegii, Czechach i Szkocji.

Dla przykładu u naszych zachodnich sąsiadów organ przedstawicieli rodziców ma za zadanie wspomagać placówkę w jej działaniach na rzecz zagwarantowania dobrej edukacji, ponadto do kompetencji rady rodziców zalicza się doradzanie we wszystkich sprawach odnoszących się do zarządzania szkołą. Jednak organy rodzicielskie funkcjonujące w Niemczech jako grupy interesu nie mają prawa zbierać funduszy.

Należy także zaznaczyć, że w 18 krajach UE rady rodziców posiadają głos doradczy. Niemniej w niektórych krajach, jak w Holandii rada rodziców ma prawo do zatwierdzenia planu uchwalonego przez dyrekcję szkoły.

Przedstawiciele EPA są zdania, że niezależnie od poszczególnych rozwiązań należy zabiegać o zacieśnianie współpracy między rodzicami a szkołą celem ulepszenia procesu edukacji dziecka³⁶.

W USA wychodząc naprzeciw rodzicom w ramach Narodowej Kampanii na rzecz Poprawy Publicznej Edukacji stworzono listę kwestii sugerujących konieczność włączenia rodziców w proces zarządzania i funkcjonowania szkoły. Na liście znalazły się następujące działania: współpraca ze społecznością, podejmowanie decyzji, uczenie się w domu, właściwa komunikacja z rodzicami, wsparcie domu w kształtowaniu dzieci oraz wolontariat.

Ze względu na coraz większe rozpowszechnianie się idei wolontariatu w Polsce na zakończenie tego punktu pracy dyplomowej chciałbym się zatrzymać właśnie na tym działaniu.

Wolontariat to wykorzystanie umiejętności rodziców do pracy na rzecz szkoły, ale też na potrzeby konkretnej klasy. W działalności wolontariusza należy angażować rodziców małymi krokami, na przykład poprzez stworzenie łańcuszka SMS-owego polegającego, że rodzice kolejno przekazują sobie wiadomość. Wolontariat niesie za sobą pozytywne skutki dla:

- rodziców, pomaga im poznać, na czym polega praca nauczyciela;
- nauczycieli, mają możliwość korzystania z pomocy kompetentnych ludzi;
- uczniów, którzy dzięki częstszemu kontaktowi z dorosłymi budują umiejętność pozytywnej komunikacji³⁷.

³⁶ Por. A. Mach, *Rola rodziców w systemie edukacyjnym Unii Europejskiej*, http://rodziceiskola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=33%3Aproblemy-wychowawcze-jak-pomoc&catid=9%3Ajeste-rodzicem--masz-wplyw&Itemid=34&showall=1, [Dostęp 01.05.2015r.].

³⁷ Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 304-305.

Jedną z głównych cech w rozwoju dzieci młodzieży jest fakt dominującej roli środowiska rodzinnego. Pomimo znaczenia edukacji szkolnej to dom rodzinny jest nieustannie podstawowym miejscem rozwoju, w którym młody człowiek ma czuć się bezpiecznie. Taka prawidłowość rozwojowa musi być uwzględniona w procesie dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczym placówki oświatowej.

Współczesna pedagogika pozostająca w humanistycznej orientacji postuluje nadanie właściwej rangi udziałowi rodziców w procesie pedagogicznym. Przejawem takiego stanu rzeczy ma być m.in. aktywne współdziałanie na płaszczyźnie podejmowania decyzji wpływających na rozwój młodej osoby. Rola nauczyciela nie może ograniczyć się tylko do pracy z dziećmi, ale także do nabywania umiejętności współpracy ze środowiskiem rodzinnym. Rodzice mogą zatem oczekiwać od dyrekcji i nauczycieli wychodzenia naprzeciw ich wizji edukacji, zdolności i umiejętności dialogu szczególnie w trudnych sprawach wychowawczych.

Placówka ma być miejscem, w którym zostaną podjęte inicjatywy nie tylko dwustronne (rodzic - nauczyciel), ale i trójstronne (dziecko - rodzic - nauczyciel)³⁸.

³⁸ Por. M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Zasady, formy i przykłady organizowania współpracy przedszkola z rodzicami*, w: „Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci”, Wyd. Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2009, s. 67.

III. WSPÓŁPRACA SZKOŁY Z RODZICAMI W PROCESIE DYDAKTYCZNO-WYCHOWAWCZYM

W latach 90-tych XX wieku starano się przekonać społeczeństwo do przyjęcia za pewnik hasła „szkoła wszystkich”. Placówka oświatowa miała zatem kojarzyć się z miejscem, w którym nauczyciele, rodzice, uczniowie, jak również społeczność lokalna tworzą jedność. Niestety były to tylko założenia programowe mające na celu upowszechnienie opinii, że lokalne wspólnoty przyswoiły zasady społeczeństwa obywatelskiego. W rzeczywistości to piękne i wzniosłe hasło nie znalazło odzwierciedlenia w rzeczywistości.

Postulat współpracy z rodzicami jest cały czas przywoływany, ale już nie tylko hasłowo, ale przede wszystkim jako bardzo ważne zadanie stojące przed tworzącymi społeczność szkolną. W relacjach pomiędzy rodzicami a nauczycielami nadal są widoczne bariery, które sprzyjają powtarzaniu jak mantra sloganów typu: „nauczyciele sobie a rodzice sobie”³⁹.

Potwierdzają to sami zainteresowani, czyli dyrektorzy i nauczyciele, wśród których dominuje opinia, że trudno jest skutecznie zaangażować rodziców do współpracy. Niemniej pojawiają się także głosy, że co prawda po żmudnej pracy, ale udało się nawiązać współpracę z częścią rodziców⁴⁰.

Dyrektor wraz z całą radą pedagogiczną muszą zdawać sobie sprawę z tego, że współpraca z rodzicami oparta jest na procesie komunikacji nauczyciel – rodzic przebiega zazwyczaj według określonego schematu. Zgodnie z nim najważniejszą cechą nadawcy ma być jego wiarygodność, której źródło stanowią jego kompetencje i obiektywność. W procesie komunikacji nauczyciel musi pamiętać o odpowiednim argumentowaniu swoich twierdzeń⁴¹.

Dyrektorowi oraz nauczycielowi, któremu uda się wzbudzić zaufanie w stronie mającej być jego partnerem, w tym przypadku w rodzicu będzie o wiele łatwiej podjąć

³⁹ Por. B. Jankowski, *Szkoła także dla rodziców*, http://www.npseo.pl/data/various/files/rodzice_w_szkole_-_artykul.pdf, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁴⁰ Por. ba., *Zaangażowany rodzic to połowa sukcesu, czyli co jest ważne na początku współpracy*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 25 (2011), s. 57. Zob. Tamże, s. 57: „Myślenie o tym, że uda się pozyskać wszystkich jest utopią. Wskazują na to badania społeczne. Otóż z poglądem, że przeciętny Polak poza pełnieniem swoich funkcji zawodowych i osobistych powinien włączać się w bardziej ogólne sprawy społeczne, zgadza się zdecydowana większość społeczeństwa, ale mimo to zaledwie 12% Polaków należy do takich organizacji i wspólnot, w których członkostwo jest dobrowolne”.

⁴¹ Por. ba., *Gadu-Gadu z rodzicami*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 38 (2013), s. 49.

jakąkolwiek współpracy, której forma musi zakładać pedagogizację rodziców. Rodzicom bowiem brakuje elementarnej wiedzy na temat procesu dydaktyczno-wychowawczego⁴².

Po zaprezentowaniu najważniejszych norm prawnych regulujących współpracę rodziców i szkoły w I rozdziale oraz przedstawieniu rodzica w roli partnera współpracującego z dyrekcją i radą pedagogiczną w II rozdziale. Autor pracy dyplomowej w niniejszym III rozdziale przedstawi przede wszystkim cele, zasady i formy współpracy szkoły z rodzicami, uwzględniając rolę dyrektora w poszczególnych działaniach.

1. Nawiązanie kontaktu z rodzicami

Stowarzyszenie Rodzice w Edukacji w latach 2008 – 2012 przeprowadziło projekt pod hasłem „Rodzice we wspólnocie szkolnej – Warszawskie Forum Rodziców i Rad Rodziców”. Analiza otrzymanych wyników pozwoliła zdefiniować 4 obszary wspierania rodziców przez szkołę. Są nimi: informowanie i doskonalenie umiejętności rodziców, klimat szkoły, eliminowanie barier oraz wsparcie rodziców⁴³.

Dyrektor wraz z radą pedagogiczną chcąc zrealizować zadanie podjęcia współpracy z rodzicami w wymienionych powyżej obszarach muszą najpierw nawiązać z nimi kontakt, aby w ogóle zachęcić ich do współdziałania.

Celem pozyskania rodziców, jako partnerów do współpracy należy przede wszystkim podjąć dwa działania.

Po pierwsze trzeba uświadamiać, ponieważ stopień świadomości rodziców jeśli chodzi o ich rolę w procesie wychowania jest bardzo różny. Niemniej można zauważyć zjawisko, że rodzice coraz chętniej zapoznają się ze sposobami i metodami wychowawczymi. Szkoła powinna zadbać o zorganizowanie wykładu przeprowadzonego przez specjalistę w danej dziedzinie. Doświadczenie pokazuje, że rodzice niechętnie uczestniczą w prelekcji swoich nauczycieli, którzy nie zawsze posiadają kompetentną wiedzę we wszystkich omawianych kwestiach. Dlatego niezbędne okazuje się uczestnictwo w szkoleniach pod okiem specjalisty. Jeden z takich programów został opracowany przez zespół, który nadzorowała Joanna Sakowska. Są to trwające 40 godzin warsztaty zatytułowane „Szkoła dla Rodziców i Wychowawców”.

⁴² Por. A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją współpracy z rodzicami*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2009, Zeszyt 9.2., s. 6-7.

⁴³ Por. E. Piotrowska-Gromniak, *Rodzic w szkole: intruz czy partner?*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

Po drugie dyrekcja powinna zachęcać rodziców do udziału w różnorodnych szkoleniach, dzięki którym podniosą swoje kompetencje wychowawcze. Nie wystarczy zaprosić do udziału, ale wychowawca w swojej klasie musi dokładnie wskazać na założenia szkolenia oraz określić jakie korzyści wypływają z udziału w nim. Natomiast dyrektor powinien zadbać o to, aby szkolenie były nie odpłatne⁴⁴.

W nawiązaniu kontaktu z rodzicami bardzo ważną rolę odgrywa pierwsza wywiadówka. „Spotkanie inauguracyjne powinno mieć swoją niepowtarzalną formułę. Wychowawca musi pamiętać, że podobnie jak na lekcji powinien dbać o dynamikę tego spotkania, wpływać na przebieg dyskusji, kończyć w odpowiednim czasie, tak aby słuchacz nie odniósł wrażenia rozwodzenia się nad jednym tematem i bagatelizowania innych ważnych zagadnień. Warto dokładnie wcześniej przemyśleć całość przebiegu zebrania i postarać się o przekazanie niezbędnych informacji w sposób klarowny, jasny i zwięzły”⁴⁵.

Dla rodziców jest bardzo istotne, czego może spodziewać się ich dziecko w nowym roku szkolnym lub w zupełnie nowym środowisku. Stąd frekwencja na pierwszej wywiadówce jest zazwyczaj największa. Zatem jest to bardzo dobra okazja do stworzenia fundamentów pod współpracę. Zaleca się, aby było jak najmniej odczytywania całych stron regulaminów czy statutu. Natomiast nauczyciel musi zadbać, aby rodzice poczuli się partnerami w całym procesie edukacyjno-wychowawczo-opiekuńczym⁴⁶.

Stąd trafną wydaje się propozycja Bogdana Jankowskiego, który do dyskusji poddaje kwestię „czy nie da się wprowadzić obyczaju przygotowania i prowadzenia zebrania klasowego przez rodzica będącego przedstawicielem rady klasowej. Do jego zadań należałoby uzgodnienie z pozostałymi rodzicami i nauczycielem tematyki spotkania, prowadzenie dyskusji oraz sformułowanie wniosków. W ten sposób rodzice uzyskują faktyczny wpływ na podsumowanie i planowanie przebiegu pracy w klasie, nauczyciel natomiast ma okazję, by posłuchać opinii i propozycji rodziców odnośnie nauczania czy wychowania”⁴⁷.

Realizacja przytoczonego postulatu niewątpliwie daje rodzicom możliwość faktycznego poczucia się jako partnera do współpracy dla nauczyciela. Niemniej wymaga dobrego przepracowania z liderami rady klasowej, tak, aby rola wychowawcy nie zeszła zupełnie na drugi plan.

⁴⁴ Por. ba., *Zaangażowany rodzic to połowa sukcesu...*, dz. cyt., s. 57.

⁴⁵ J. Baś, *Rola pierwszej wywiadówki*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007, Zeszyt 4/2, s. 1.

⁴⁶ Por. Tamże, s. 7-8.

⁴⁷ B. Jankowski, *Szkoła także dla rodziców*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

Pierwszy kontakt z rodzicami ma jak widzimy ogromne znaczenie, ponieważ przekłada się na dalszą współpracę bądź jej brak. Niemniej wydaje się, że czynnikiem decydującym o dobrej komunikacji i efektywnym współdziałaniu jest równe traktowanie wszystkich rodziców.

2. Cele i zasady współpracy szkoły z rodzicami

Zanim rozpoczniemy jakąkolwiek współpracę konieczne jest określenie celów i zasad ją regulujących i systematyzujących. Autentyczna współpraca oparta jest bowiem na odpowiedzialności za podjęte działania, tym bardziej, że w grę wchodzi dobro młodego człowieka, jego rozwój intelektualny i poczucie bezpieczeństwa.

Dla osiągnięcia efektywnej współpracy przyjmuje się następujące cele:

a) ogólne:

- uświadomienie wychowawców i rodziców na temat ich roli w relacjach: szkoła – rodzina, rodzina – szkołą;
- wskazanie walorów partnerskiego współdziałania;
- zorganizowanie systemu przekazu wiadomości pomiędzy rodzicami a nauczycielami;
- wspólne dzielenie się własnym doświadczeniem oraz posiadaną wiedzą⁴⁸.

b) szczegółowe:

- wspieranie rodziców w procesie kształtowania i wychowania;
- udzielanie pomocy w rozwiązywaniu problemów związanych z zachowaniem;
- dbanie o pozytywne i życzliwe relacje z rodzicami;
- uświadamianie rodziców w różnych aspektach dydaktycznych i wychowawczych⁴⁹;
- usprawnianie pracy nauczycieli i rodziców poszczególnych uczniów;
- wzajemne poznanie się i zrozumienie;
- zjednywanie rodziców dla dobra całej placówki oświatowej i wszystkich uczniów;
- wzmacnianie więzi emocjonalnej między wychowawcami i rodzicami podczas wspólnie wykonywanych zadań;
- dzielenie się spostrzeżeniami dotyczącymi rozwoju dziecka⁵⁰.

⁴⁸ Por. ba., *Współpraca z rodzicami*, http://www.przedszkole13.gniezno.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=857&Itemid=88, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁴⁹ Por. A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją...*, dz. cyt., s. 1.

⁵⁰ Por. M. Kościukiewicz, *Rodzice jako partnerzy w procesie edukacji. Celem, zasady, formy współpracy*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-2431-rodzice-jako-partnerzy-w-procesie-edukacji.php>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Określenie celów współdziałania to pierwszy etap zakładający jej sukces, kolejnym jest przestrzeganie zasad. Arleta Gorzelana do najważniejszych zalicza:

- zasadę pozytywnej motywacji - niezastąpionym warunkiem skutecznej współpracy nauczycieli i rodziców jest dobrowolność w zaangażowaniu się w podejmowane inicjatywy;
- zasada partnerstwa - postuluje równorzędne prawa i obowiązki dla wychowawców oraz rodziców, tak aby żadna ze stron partnerstwa nie czuła się niepotrzebna;
- zasada przepływu informacji - zakłada konieczność zaistnienia różnych źródeł porozumienia między szkołą a rodzicami;
- zasada jedności oddziaływań - przypomina o potrzebie realizowania zgodnych ze sobą celów wychowania, nie może być sytuacji, w której działania okażą się niespójne;
- zasada systematycznej współpracy – od wychowawców klas i rodziców wymaga się stałego i aktywnego zaangażowania w wykonywaniu działań w ramach współdziałania⁵¹.

Temat niniejszej pracy sugeruje, aby szerzej zwrócić uwagę na zasadę partnerstwa. Joanna Baś zauważa, że dobrze wytyczone zasady partnerstwa między wychowawcami, uczniami i rodzicami spowodują, że przynajmniej część rodziców sami zaoferują chęć współpracy z dyrekcją i radą pedagogiczną. Partner to inaczej współnik, pozwala to na przedstawienie kontrahentów szkolnej instytucji w następującym ciągu słów: „towarzysz = nauczyciel = rodzic = uczeń”.

Profesor Bogdan Śliwiński podejmując zagadnienie zasady partnerstwa wskazuje, że na wspólne działania wpływ mają trzy warunki, mianowicie: partnerstwo, jawność, wzajemność. Zatem zasada właściwie rozumianego partnerstwa powinna sprzyjać sytuacji, w której rodzice i wychowawcy podejmą się konstruktywnej krytyki, zanim nieustannie nawzajem się oskarżać, tym bardziej, że obaj partnerzy zawsze muszą mieć na uwadze dobro najważniejszego kontrahenta szkolnego to znaczy ucznia⁵².

⁵¹ Por. A. Gorzelana, *Współpraca rodziny i szkoły. Płaszczyzny, cele, możliwości*, <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU5029>, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁵² Por. J. Baś, *Jak zaangażować rodziców do pracy wychowawczej w szkole*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007, Zeszyt 4/2.1, s. 1.

3. Formy współpracy szkoły z rodzicami

Niezbędnym warunkiem do osiągnięcia wymienionych powyżej celów konieczne jest wybranie odpowiedniej metody. Według T. Pilcha metoda to zespół czynności i zabiegów zmierzających do poznania określonego przedmiotu. Jest to pewnego rodzaju charakter działania, jaki podejmujemy dla zdobycia interesujących nas danych⁵³.

J. Majka, stwierdza, że przez metodę rozumiemy ogólniejszą zasadę lub regułę dotarcia do rzeczywistości lub analizy uzyskanych materiałów badawczych, wynikającą z samej koncepcji rzeczywistości lub struktury umysłu ludzkiego, a najczęściej z obu tych przesłanek. Zazwyczaj na określoną metodę składa się zespół takich zasad lub reguł, które są logicznie i funkcjonalnie spójne⁵⁴.

Metoda przebiegająca różne formy daje podstawę do rzetelnego wykonania zadań wynikających ze współdziałania nauczycieli i rodziców, do których zalicza się m.in.:

- systematyczne przekazywanie informacji rodzicom na temat podejmowanych działań w procesie wychowawczym;
- zaprezentowanie podstawy programowej, aby rodzice mieli świadomość wymagań;
- angażowanie rodziców w proces kształtowanie u dzieci określonych postaw i umiejętności;
- przekazywanie rodzicom wiadomości związanych z rozwojem intelektualnym ucznia;
- włączanie rodziców w rozwiązywanie trudnych sytuacji i zapewnienie specjalistycznej pomocy;
- proponowanie rodzicom wspólnych działań wraz z dziećmi⁵⁵.

Do najczęstszych metod, którymi posługują się nauczyciele we współpracy z rodzicami jako partnerami zaliczamy: dialogowe, problemowe, podające, eksponujące i praktyczne⁵⁶.

W ramach wymienionych metod stosowane są różne formy współdziałania, które dzielimy na indywidualne, zbiorowe i uzupełniające (np. broszury, lekcje otwarte). Najczęściej dyrektor wraz z radą pedagogiczną korzystają z pierwszej i drugiej formy współpracy.

⁵³ T. Pilch, *Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971, s. 79.

⁵⁴ J. Majka, *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981, s. 40.

⁵⁵ Por. ba., Jak wywiązać się z obowiązku współdziałania z rodzicami i co może o tym świadczyć?, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 34 (2012), s. 54-55.

⁵⁶ Por. red. L. Błęzyńska, *Szkolny system współpracy...*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

Wśród form indywidualnych trzeba wymienić:

- konsultacje z nauczycielami, wychowawcami oraz specjalistami;
- wizyty w domu ucznia, za wcześniejszą zgodą rodziców;
- kontakty korespondencyjne;
- rozmowy telefoniczne, a także wiadomości mailowe;
- udział w szkoleniach;
- pomoc w wyposażaniu pomieszczeń na terenie placówki oświatowej;
- niezaplanowane, spontaniczne spotkania np. na zakupach⁵⁷.

„Nikt nie zna dziecka lepiej niż rodzice, dlatego nauczyciel powinien czerpać z tej „kopalni wiedzy” jak najwięcej informacji, które są niezbędne do pracy z dzieckiem. Prawidłowy kontakt indywidualny powinien przebiegać w charakterze partnerskiej rozmowy, wówczas dostarcza ona obu stronom wiele korzyści, w tym wzbudza zaufanie rodziców do nauczyciela”⁵⁸.

Natomiast najpowszechniejsze formy zbiorowe to:

- wywiadówki i inne planowe spotkania z wychowawcą klasy;
- spotkania robocze mające charakter warsztatowy;
- spotkanie w związku z uroczystościami szkolnymi;
- teatr rodziców;
- dni otwarte szkoły;
- współudział rodziców w organizowaniu wycieczek, zawodów sportowych;
- udział w zajęciach otwartych;
- zajęcia otwarte (pokazowe);
- kąciki dla rodziców⁵⁹.

„Każde zebranie z rodzicami wymaga od nauczyciela, osoby prowadzącej zebranie, dokładnego przygotowania się i ułożenia scenariusza spotkania. Warto zadbać o jasny i zwięzły przekaz informacji. Każde spotkanie powinno mieć charakter partnerskiego dialogu, a nie monologu nauczyciela”⁶⁰.

Współczesna technika spowodowała, że wśród form współpracy wyróżniamy także formy e-komunikacji wśród, których najpowszechniejsze są:

⁵⁷ Por. A. Budnik, B. Zając, *Formy współpracy z rodzicami stosowane w Publicznej Szkole Podstawowej w Osowcu*, <http://profesor.pl/publikacja,9527,Artykuly,Formy-wspolpracy-z-rodzicami-stosowane-w-Publicznej-Szkole-Podstawowej-w-Osowcu>, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁵⁸ A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją...*, dz. cyt., s. 4.

⁵⁹ Por. ba., *Współpraca z rodzicami*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

⁶⁰ A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją...*, dz. cyt., s. 2-3.

- e-mail: zapewnia szybkość korespondencji oraz oszczędność kosztów;
- portale społecznościowe: zapewniają darmową reklamę, pozwalają na szybkie i bieżące informowanie rodziców na temat zaistniałych wydarzeń;
- komunikatory internetowe: szybki sposób na komunikację, jednak wymagający zalogowania obu partnerów, stąd należałoby określić dyżury godzinowe;
- platforma internetowa: stwarza dla rodziców możliwość otrzymania informacji nt. frekwencji lub uzyskanych wynikach⁶¹.

Metody i formy wspomagają działania na rzecz współpracy szkoły z rodzicami stąd trzeba wciąż szukać najlepszych rozwiązań. Niemniej trzeba mieć świadomość, że „relacja nauczyciela z rodzicami ma swoją specyfikę. Nierzadko bywa obciążona stereotypami, których skutkiem jest wzajemne nieufne postrzeganie się. Przyjęta przez nauczyciela postawa ma decydujący wpływ na przebieg⁶² współpracy i to od niej zależy jej rezultat.

4. Rola dyrektora we współpracy z rodzicami

Każdy zdaje sobie sprawę z tego, że instytucja, w tym oświatowa, aby dobrze funkcjonowała musi się zmieniać. Powstaje tylko problem jak dokonywać choćby małych korekt? Czego w pierwszej kolejności miałyby one dotyczyć? W jaki sposób pozyskać partnerów, którzy dla dobra szkoły podejmą współpracę z dyrekcją i radą pedagogiczną?

Są to pytania, na które odpowiedzi musi udzielić dyrektor placówki oświatowej, gdyż to on jest liderem wszystkich przedsięwzięć⁶³.

„Dyrektor to formalny zwierzchnik (przełożony służbowy) wszystkich członków zespołu pedagogicznego, pozostałych pracowników szkoły (placówki) oraz uczniów (wychowanków), a więc ten, kto ma formalne prawo kierowania nimi, a także reprezentowania interesów szkoły (placówki) na zewnątrz. Prawo to wynika z usytuowania stanowiska służbowego dyrektora w strukturze organizacyjnej szkoły (placówki) i przypisanych temu stanowisku – w systemie obowiązujących przepisów – określonych zakresów zadań, odpowiedzialności i uprawnień⁶⁴”.

Dyrektor jako zwierzchnik wszystkich działań podejmowanych na terenie szkoły odpowiada także za efekty współpracy z rodzicami. Obecnie powinien mieć świadomość

⁶¹ Por. ba., *Gadu-Gadu z rodzicami...*, dz. cyt. s. 49-50.

⁶² B. Jankowski, *Szkoła także dla rodziców*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

⁶³ Por. J. Baś, *Efektywna współpraca szkoły z rodzicami...*, dz. cyt., s. 3.

⁶⁴ W. Kobyliński, *Dyrektor szkoły (placówki oświatowo-wychowawczej)*, w: „Encyklopedia pedagogiczna”, Warszawa 1993, s. 145.

słabego zaangażowania rodziców, gdyż po prostu nasze społeczeństwo ma taką mentalność. Dlatego jako osoba kierująca szkołą nie powinien ubolewać nad takim stanem rzeczy, ale próbować go zmienić podejmując współdziałanie na początku nawet z niewielką grupą rodziców⁶⁵. Mogą to być choćby osoby należące do rady rodziców, tym bardziej, że jednym z obowiązków dyrektora jest jej powołanie oraz wspólne przygotowanie regulamin czy zasady współdziałania⁶⁶.

Patrząc na szkołę i myśląc o niej dyrektor dostrzega najpierw uczniów, a kolejno ich rodziców, ponieważ to oni są najważniejszymi klientami placówki. Pozyskiwanie tych drugich do współpracy nie jest łatwe. W polskiej rzeczywistości szkolnej można zaobserwować, że im więcej jest demokracji, rodzice stają się bardziej krytyczni. Natomiast kiedy szkoła wychodzi im naprzeciw i potrafi coś dać od siebie, rodzice stają się wymagający, ale jednocześnie bardziej zaangażowani.

Zdaniem Elżbiety Hojko dyrektor w nadzorze pedagogicznym placówki oświatowej pełni przede wszystkim rolę diagnosty, który charakteryzuje się tym, że potrafi rozpoznać umiejętności swoich partnerów oraz dokonać trafnej diagnozy analizowanych problemów. W kierowaniu szkołą nie może również zapomnieć o nagradzaniu rodziców wobec całej społeczności szkoły, jak również samych uczniów i nauczycieli. Takie działanie pokazuje, że dyrektor dostrzega trud i czas poświęcony dla wspólnego dobra.

Kiedy współdziałanie rodziców i nauczycieli stanie się normą, dyrektor nie może spocząć na laurach, ale musi niezmiennie mobilizować swoich pracowników, uczestniczyć w spotkaniach, kontrolować czy podjęte działania przebiegają zgodnie z prawem oraz po prostu rozmawiać z rodzicami⁶⁷.

Osoba dyrektora szkoły ma być dla swoich pracowników liderem w dbaniu o dobry kontakt z rodzicami, którzy chcą i mają prawo do tego, aby być wartościowymi partnerami. Stąd jako człowiek musi charakteryzować się umiejętnością słuchania, wiarą w swoje kompetencje oraz życzliwością i obiektywnością w podejmowaniu decyzji⁶⁸.

Dyrektor placówki oświatowej w swojej pracy nie uniknie sytuacji konfliktowych. Stąd kolejnym zadaniem jakie stoi przed kierującym szkołą jest umiejętność rozwiązywania trudnych sytuacji mogących wpłynąć na atmosferę w szkole. Rolą dyrektora jest odpowiednie i trafne zdiagnozowanie problemu, kolejno podjęcie działań, które sprawią, że zostanie on

⁶⁵ Por. ba., *Zaangażowany rodzic to połowa sukcesu...*, dz. cyt., s. 57.

⁶⁶ Por. E. Hojko, *Rada Rodziców według nowej ustawy...*, dz. cyt., s. 1.

⁶⁷ Por. E. Hojko, *Obowiązku dyrektora szkoły w zakresie rozwoju szkoły*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007, Zeszyt 4/4.2, s. 1.

⁶⁸ Por. A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją...*, dz. cyt., s. 1.

zażegnany. Na płaszczyźnie rozwiązywania konfliktów z rodzicami ważna jest systematyczna obserwacja zachodzących zjawisk, ponieważ z reguły spór nabrzmiewa przez długi czas, aby ostatecznie się ujawnić⁶⁹.

Ponadto do zadań dyrektora należy:

- przekonanie nauczycieli o konieczności organizowania warunków umożliwiających aktywny udział rodziców w życiu placówki.
- motywowanie nauczycieli do poszukiwania nowatorskich form i aktywizujących metod współpracy z rodzicami, które skutkować będą oczekiwanym zainteresowaniem;
- ustalenie zasad i norm postępowania, które zostaną zaakceptowane przez całe środowisko szkolne⁷⁰.

Niewątpliwie dużym wyzwaniem dla dyrektora jest zachęcenie i przekonanie rodziców, ale i nauczycieli do wzajemnej współpracy. Konieczne jest wskazanie, płynących ze współdziałania, korzyści przede wszystkim dla dzieci, jak również całej społeczności szkolnej⁷¹. Aneta Buczkowska ostrzega dyrektorów pisząc: „Nie można postrzegać rodziców jako klientów, lecz jako pełnoprawnych partnerów działań placówki. Ogromną rolę ma do odegrania dyrektor, który powinien być inicjatorem, pośrednikiem i koordynatorem wszystkich działań, tak aby wzajemnie się one uzupełniały i przynosiły oczekiwane rezultaty”⁷².

„Rodzice są pierwszymi i najważniejszymi nauczycielami własnego dziecka, mają podstawowy wpływ na przyswajanie przez dzieci wartości zachowań i przekonań. Dlatego powinni być obecni w placówce, gdyż świadome i celowe wychowanie dzieci, nawet przez osoby z wiedzą i doświadczeniem pedagogicznym, nie może odbywać się bez ich udziału. Nauczyciele natomiast odpowiadają za wypracowanie warunków i form współdziałania, dlatego nie mogą to być działania przypadkowe i sporadyczne, lecz przemyślane, zaplanowane, dobrze zorganizowane oraz atrakcyjne”⁷³.

⁶⁹ Por. B. Solarek, *Jak dyrektor może skutecznie rozwiązać konflikt z rodzicami – studium przypadku*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007, Zeszyt 4/4.3, s. 1.

⁷⁰ Por. ba., *Współpraca z rodzicami*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

⁷¹ Por. A. Buczkowska, A. Buczkowska, *Nadzór dyrektora nad organizacją...*, dz. cyt., s. 1.

⁷² A. Buczkowska, *Współpraca z rodzicami w zakresie wspierania...*, dz. cyt., s. 3.

⁷³ ba., *Współpraca z rodzicami*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

17 października 2006 roku Jay Mathews na łamach czasopisma „The Washington Post” opublikował „10 Przykazań” pomocnych we współpracy szkoły z rodzicami. Brzmiały one następująco:

Przykazanie I – Przestań używać żargonu.

Przykazanie II – Spotkaj się z rodzicami na ich gruncie.

Przykazanie III – Pozwól rodzicom uczyć tego, na czym się znają.

Przykazanie IV – Przywitaj narzekających.

Przykazanie V – Przyjazny rodzicom dyrektor to połowa sukcesu.

Przykazanie VI – Zachęcaj rodziców do wolontariatu na rzecz szkoły.

Przykazanie VII – Zaoferuj zajęcia edukacyjne dla dzieci i ich rodziców.

Przykazanie VIII – Zaprosz rodziców do obserwacji zajęć lekcyjnych.

Przykazanie IX – Zorganizuj kursy dla rodziców.

Przykazanie X – Stwórz wielką szkołę.

Dyrektor wspólnie z radą pedagogiczną muszą zawsze pamiętać, że bez współpracy i partnerstwa nie zbuduje się społeczeństwa świadomego swoich praw, a jednocześnie odpowiedzialnego za siebie nawzajem, mającego na celu dobro wspólne, w tym przypadku dobro całej społeczności szkolnej⁷⁴.

⁷⁴ Por. S. Bobula, *Rodzice partnerami szkoły...*, s. 308-309.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując powyższe rozważania dochodzimy do wniosku, że „rodzice i nauczyciele muszą połączyć siły i nawiązać partnerską współpracę. Obie strony muszą dostrzegać różnicę między słowami, które demoralizują a tymi, które dodają odwagi; między słowami prowokującymi konfrontację a tymi, które zachęcają do współpracy; między słowami uniemożliwiającymi dziecku myślenie i koncentrację a tymi, które pobudzają naturalne pragnienie uczenia się”⁷⁵.

Współczesny etap rozwoju kultury oraz społeczeństwa sprawia, że ani rodzina, ani szkoła w procesie wychowania oraz kształcenia młodego pokolenia nie mogą działać same, gdyż nie przyniesie to oczekiwanych rezultatów. Konieczne jest zatem stworzenie warunków do systematycznej współpracy, która wyzwoli pozytywne i obustronne inicjatywy. Tylko partnerskie i odpowiednio zorganizowane współdziałanie, a także dobra wola stron oraz stosowanie różnorodnych metod i form spowodują, że placówka stanie się „szkołą otartych drzwi”⁷⁶.

Rodzice i nauczyciele mają być dla siebie sprzymierzeńcami, którzy będą dążyć do stworzenia odpowiednich warunków dla rozwoju wychowanków. Współdziałanie rodziców z wychowawcami musi opierać się na wzajemnym szacunku oraz świadomości swoich obowiązków jako rodzica, ale też jak nauczyciela. Dyrektor wraz z radą pedagogiczną muszą zawsze pamiętać, że rodzic to najważniejsza osoba w życiu młodego człowieka, niemniej potrzebuje on pomocy w wypełnieniu zadań wychowawczych.

Nauczycielom powinno bardzo zależeć na pozyskaniu rodziców, którzy często okazują się niezastąpieni przy organizacji różnych przedsięwzięć, jak np. akademii, wycieczek i uroczystości. Dodatkowo rodzic kiedy zobaczy w oczach dziecka radość poczuje się jeszcze bardziej potrzebny i będzie w stanie ofiarować więcej czasu na rzecz szkoły.

Dyrektor oraz wychowawcy nie mogą traktować rodziców jako niechcianych petentów, muszą zdać sobie sprawę z tego, że rodzic jest zatroskany o dobro swojego dziecka⁷⁷.

„Podstawową przesłanką w tej dziedzinie jest jakość relacji między rodzinami a szkołami. Dobre relacje stanowią podstawę powodzenia w przebiegającym w środowisku

⁷⁵ A. Faber, E. Mazlish, *Jak mówić, żeby dzieci się uczyły w domu i w szkole*, w: „Media Rodzina”, Poznań 1998, s. 23.

⁷⁶ Por. ba., *Współpraca przedszkola z rodzicami i środowiskiem lokalnym*, <http://www.gpskrzywin.pl/wspolpraca.pdf>, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁷⁷ Por. G. Ryba, *Efektywna współpraca z rodzicami szansą...*, dz. cyt., [Dostęp 01.05.2015r.].

szkolnym procesie uspołecznienia dziecka, a także w znacznym stopniu w ogólnym procesie uspołeczniani”⁷⁸.

Rodzice to jeden z głównych partnerów szkoły. Współdziałanie z nimi jest konieczne, a im bardziej dyrekcja, grono pedagogiczne ma tego świadomość tym lepiej dla uczniów i placówki. Wspólne podejmowanie inicjatyw nie jest łatwe, niekiedy trzeba rozwiązywać pojawiające się konflikty. Zdecydowanie łatwiej jest zaprosić rodziców na zebranie i poinformować o ustaleniach zatwierdzonych przez radę pedagogiczną niż wspólnie zdecydować o priorytetach podejmowanych działań.

Z przytoczonych dokumentów prawnych oraz tych powstających w szkołach wynika, że współpraca ta rozwija się bardzo dobrze. Niestety okazuje się, że w rzeczywistości jest zdecydowanie gorzej. Chcąc osiągnąć partnerski charakter relacji trzeba podjąć współpracę. Niewątpliwie wychowawcy i rodzice nawzajem oczekują od drugiej strony wsparcia i pomocy w rozwiązywaniu napotykanym problemów⁷⁹.

„Wszyscy popełniają błędy i dobrze jest, kiedy potrafią się do nich przyznać, nawet sami przed sobą. Zamiast się wzajemnie oskarżać, pouczać, wytykać błędy, warto zawrzeć sojusz. Rodzice i nauczyciele muszą być świadomi, że narażeni są na rozwiązywanie złożonych problemów wychowawczych. obydwie strony powinny być przekonane, że współpracując, szybciej pokonają napotkane trudności”⁸⁰.

⁷⁸ J. Průcha, *Pedagogika porównawcza...*, dz. cyt., s. 247.

⁷⁹ Por. G. Koźmiński, *Szkoła i rodzice*, http://www.interklasa.pl/portal/index/strony?mainSP=subject&pages&mainSRV=lwych&page=article&article_id=310584, [Dostęp 01.05.2015r.].

⁸⁰ J. Baś, *Efektywna współpraca szkoły z rodzicami...*, dz. cyt., s. 3.

BIBLIOGRAFIA

I. Dokumenty prawne

Powszechna Deklaracja Praw Człowieka.

Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie ONZ.

Europejska Karta Praw i Obowiązków Rodziców.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

Ustawa z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty.

II. Literatura przedmiotu

ba., *Gadu-Gadu z rodzicami*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 38 (2013).

ba., *Rada szkoły*, http://eduserwis.w.interia.pl/upraw_rsz.htm, [Dostęp 01.05.2015r.].

ba., *Rodzice są partnerami przedszkola - komentarz do wymagania nr 9*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 50 (2014).

ba., *Jak wywiązać się z obowiązku współdziałania z rodzicami i co może o tym świadczyć?*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 34 (2012).

ba., *Szkoła dla Rodziców i Wychowawców*, http://ore.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=923, [Dostęp 01.05.2015r.].

ba., *Udział rodziców w zarządzaniu przedszkolem*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 43 (2013).

ba., *Współpraca z rodzicami*, http://www.przedszkole13.gniezno.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=857&Itemid=88, [Dostęp 01.05.2015r.].

ba., www.przedszkole.kaluszyn.pl/EUROPEJSKA%20KARTA.doc, [Dostęp 01.05.2015r.].

ba., *Zaangażowany rodzic to połowa sukcesu, czyli co jest ważne na początku współpracy*, w: „Doradca dyrektora przedszkola”, Wyd. Forum, Poznań, 25 (2011).

Baś J., *Efektywna współpraca szkoły z rodzicami. Jak zbudować szkołę przyjazną rodzicom*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Baś J., *Jak zaangażować rodziców do pracy wychowawczej w szkole*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Baś J., *Rola pierwszej wywiadówki*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Błęszyńska L. (red.) *Szkolny system współpracy z rodzicami*, <http://www.sosw.torun.pl/BIP/pliki/Dokumenty/skolny%20syst.pdf>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Bobula S., *Rodzice partnerami szkoły. Partnerstwo, czyli co?*, w: „Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy”, red. G. Mazurkiewicz, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.

Buczowska A., *Nadzór dyrektora nad organizacją współpracy z rodzicami*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2009.

Buczowska A., *Współpraca z rodzicami w zakresie wspierania rozwoju dziecka*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2009.

Carnegie D. B., *I ty możesz być liderem*, Wyd. Studio EMKA, Warszawa 1995.

Dzierzgowska I., *Rodzice w szkole – poradnik dla dyrektorów szkół, nauczycieli i rodziców*, Wyd. CODN, Warszawa 2000.

Eichelberger W., *Rodzice są jak ogrodnicy*, <http://g1.lublin.eu/?p=3451>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Gorzelana A., *Współpraca rodziny i szkoły. Płaszczyzny, cele, możliwości*, <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU5029>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Hojko E., *Obowiązku dyrektora szkoły w zakresie rozwoju szkoły*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Hojko E., *Rada Rodziców według nowej ustawy o systemie oświaty*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Izdebska H., *Rodzina i jej funkcja wychowawcza*, w: „Encyklopedia pedagogiczna”, Warszawa 1993.

Jankowski B., *Szkoła także dla rodziców*, http://www.npseo.pl/data/various/files/rodzice_w_szkole_-_artykul.pdf, [Dostęp 01.05.2015r.].

Jundził I., *Szkoła. Opiekuńczo-wychowawcze funkcje szkoły*, w: „Encyklopedia pedagogiczna”, Warszawa 1993.

Kobyliński W., *Dyrektor szkoły (placówki oświatowo-wychowawczej)*, w: „Encyklopedia pedagogiczna”, Warszawa 1993.

Kołodziejczyk J., Cieślak H., *Analiza wyników ewaluacji zewnętrznych w odniesieniu do wymagań „Rodzice są partnerami szkoły”*, w: „Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty”, red. G. Mazurkiewicz, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010.

Kościukiewicz M., *Rodzice jako partnerzy w procesie edukacji. Cela, zasady, formy współpracy*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-2431-rodzice-jako-partnerzy-w-procesie-edukacji.php>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Kulpaczyński S., *Miejsca katechezy – rodzina, parafia, szkoła*, Lublin 2005.

Kwaśniewska M., Żaba-Żabińska W., *Zasady, formy i przykłady organizowania współpracy przedszkola z rodzicami*, w: „Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci”, Wyd. Grupa Edukacyjna S.A., Kielce 2009.

Mach A., *Rola rodziców w systemie edukacyjnym Unii Europejskiej*, http://rodziceiskola.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=33%3Aproblemy-wychowawcze-jak-pomoc&catid=9%3Ajeste-rodzicem--masz-wplyw&Itemid=34&showall=1, [Dostęp 01.05.2015r.].

Majka J., *Metodologia nauk teologicznych*, Wrocław 1981.

Nadziakiewicz E., *Współpraca z rodzicami. Rodzice partnerami w tworzeniu i realizacji strategii rozwoju szkoły*, <http://www.ore.edu.pl>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Pilch T., *Metodologia pedagogicznych badań środowiskowych*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1971.

Piotrowska-Gromniak E., *Rodzic w szkole: intruz czy partner?* <http://www.institutobywatelski.pl/21934/lupa-instytutu/rodzic-w-szkole-intruz-czy-partner>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Průcha J., *Pedagogika porównawcza. Podstawy międzynarodowych badań oświatowych*, Wyd. PWN, Warszawa 2006.

Ryba G., *Efektywna współpraca z rodzicami szansą na doskonały rozwój dzieci w placówce przedszkolnej*, <http://poradnik.metis.pl/2010/09/efektywna-wspolpraca-z-rodzicami-szansana-doskonaly-rozwoj-dzieci-w-placowce-przedszkolnej>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Rządowy program poprawy stanu bezpieczeństwa w szkołach i placówkach, „Zero tolerancji dla przemocy w szkole”, http://bip.men.gov.pl/men_bip/akty_prawne/uchwala_20070306_zalacznik.pdf, [Dostęp 01.05.2015r.].

Skreczko A., *Współpraca rodziny i szkoły*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wspolpraca.html#>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Solarek B., *Jak dyrektor może skutecznie rozwiązać konflikt z rodzicami – studium przypadku*, w: „Nowy Nadzór pedagogiczny w przedszkolu”, Wyd. Forum, Poznań 2007.

Starzyński W., *Nie ma dobrej szkoły bez współpracy z rodzicami*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2006,104/listopad,223/nie_ma_dobrej_szkoly_bez_wspolpracy_z_rodzicami,2022.html, [Dostęp 01.05.2015r.].

Świerczyńska K., *Szkoła przed sądem*, <http://www.wprost.pl/ar/241489/Szkola-przed-sadem/>, [Dostęp 01.05.2015r.].

Wroczyński R., *Środowisko – instytucje wychowawcze i oświatowe*, w: „Pedagogika. Podręcznik dla kandydatów na nauczycieli” red. B. Suchodolski, Wyd. PWN, Warszawa 1976, s. 181.

III. Literatura pomocnicza

Babiuch M., *Jak współpracować z rodzicami trudnych uczniów?*, Wyd. WSiP, Warszawa 2002.

Christopher C. J., *Nauczyciel-rodzic. Skuteczne porozumiewanie się*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004

Dzierzgowska I., Rękawek A., *Rada Rodziców – sposoby skutecznego działania w szkole. Niezbędnik Aktywnego Rodzica +CD-ROM*, wyd. 2, Wyd. Wolters Kluwer Polska - ABC, Warszawa 2008.

Dzierzgowska I., Rękawek A., *Wszystko o radach rodziców. Niezbędnik Dyrektora + CD-ROM*, wyd. 2, Wyd. Wolters Kluwer Polska - ABC, Warszawa 2008.

Dzierzgowska I., *Rodzice w szkole - poradnik dla dyrektorów szkół, nauczycieli i rodziców +dyskietka*, wyd. 3, Wyd. CODN, Warszawa 2001.

Dzierzgowska I., *Scenariusz rady pedagogicznej dla szkół. Rada rodziców w szkole (e-książka)*, Wyd. Raabe, Warszawa 2008.

Gordon T., *Wychowanie bez porażek w szkole*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1995.

Gordon T., *Wychowanie bez porażek*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1991.

Kosińska E., *Rodzice – szkoła. Krótki poradnik psychologiczny*, Wyd. Rubikon, Kraków 1999

Łobocki M., *Współdziałanie nauczycieli i rodziców w procesie wychowania*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1995.

Mendel M., *Edukacja społeczna. Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy w perspektywie amerykańskiej*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2001.

Mendel M., *Miejsce rodziców w przestrzeni szkoły*, w: „Pedagogika miejsca”, M. Mendel, Wrocław 2006.

Mendel M., *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*, Wyd. Harmonia, Gdańsk 2007.

Sakowska J., *Szkoła dla rodziców i wychowawców, część I, Materiały dla prowadzących zajęcia*, Wyd. CMPPP, Warszawa 2003.

Mendel M., *Rodzice i szkoła .Jak współuczestniczyć w edukacji dzieci?*, Wyd. A. Marszałek, Toruń, 1998.

Mendel M., *W poszukiwaniu partnerstwa rodziny, szkoły i gminy*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2000.

Sakowska J., Puchała E., *Szkoła dla rodziców i wychowawców, część II, Materiały dla prowadzących zajęcia*, Wyd. CMPPP, Warszawa 1999.

Sawicka A., *Współpraca przedszkola z rodzicami*, Wyd. WSzIP, Warszawa 1991.

Starzyński W., *Faktyczna obecność – jak powołać i prowadzić radę rodziców*, Wyd. CODN, Warszawa 2007.

Starzyński W., Wieczorek E., Kołodziejczyk W., Kunicki-Goldfinger M., *Prawa rodziców w szkole*, wyd. 2, Wyd. STO, Warszawa 2005.

Szpilowska M., *Vademecum dla Rad Rodziców, Fundacja „Rodzice Szkole”*, Warszawa 2009

Mendel M., *Rodzice w szkole. Rodzice i nauczyciele – płaszczyzny współpracy. Projekt programu budowania partnerstwa: rodzina-szkoła-dom powstały przy wsparciu Kancelarii Prezesa Rady Ministrów*, Warszawa 1999.

Weselińska L., *Współpraca przedszkola z rodziną i środowiskiem*, w: „Podstawy pedagogiki przedszkolnej”, red. Kwiatkowska M., Wyd. WSzIP, Warszawa 1988.

Winiarski M., *Rodzina-szkoła-środowisko lokalne. Problemy edukacji środowiskowej*, Wyd. IBE, Radom, Warszawa 2000.